

ÇEVİRİ/ TRANSLATION
AKKA ŞEHRİNİN İSMİNİN TARİHSEL SÜREÇTEKİ
DEĞİŞİMİ: ‘AKKO, PTOLEMAİS, ‘AKKA, ACRE*
WHAT IS IN A NAME? ‘AKKO- PTOLEMAİS-
‘AKKA- ACRE

Çev. Mustafa YILDIRIM**

Makale Bilgisi

Başvuru: 15.11.2020

Kabul: 17.01.2020

Article Info

Received: November 15, 2019

Accepted: January 17, 2020

Özet

İsrail'in modern şehirlerinden birisi olan Akka, yüzyıllar içinde çok sayıda isim değiştirmiştir. Batı dünyasında bilindiği haliyle 'Acre' adı 'St. Jean Acre'den kalmadır ki 12. yüzyılda bu isim buraya Haçlı Seferleriyle gelenler tarafından verilmiştir. Ancak Akka isminin ve türevlerinin uzun bir geçmişi vardır. İlk şehirleşmenin gerçekleştiği M.Ö. ikinci bin yılın başında yazılan kaynaklarda ismi 'Akko' şeklinde geçmektedir. İlerleyen yüzyıllarda bu ismi değiştirmeye çalışan farklı yöneticilere rağmen şehrin ismi Akko veya Ake olarak kaldı. Sahilde ve Na'man (Belos) Nehri'nde meydana gelen değişikliklerin ardından yerleşim yeri eski Tel-Akko şehriden yaklaşık 2000 yıl boyunca yapay bir limanın kurulduğu, yeniden inşa edildiği ve defalarca restore edildiği körfeze doğru kaymıştır. Bu yerleşim alanının bilinen ilk ismi "Tell" Haçlı dönemine dayanmaktadır. Bu isim defalarca değişmiştir ve Akka tarihinde dönüşümü yansıtmaktadır. Bu ismin dönüşümünde batının müdahalesi önemli rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tel-Akka, 'Akko, Ptolemais, Haçlılar, Napolyon

* Bu makale Michal Artzy tarafından kaleme alınmış ve İspanya'da Madrid Complutense Üniversitesi Complutum dergisinde yayınlanmıştır. Yazarın izni ile Türkçe'ye çevrilmiştir. Artzy, M., *What is in a Name? 'Akko- Ptolemais- 'Akka- Acre*, Complutum, 2015, Vol. 26(1), s.205-212. https://doi.org/10.5209/rev_CMPL.2015.v26.n1.49349.

** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Programı Doktora Öğrencisi, myildirimbjk@gmail.com.

Abstract

The modern city of 'Akko in Israel has had born many names over the centuries of its extended settlement. The name Acre, as it is known in the Western World, is the remnant of the name, St. Jean d'Acre, given to it by its Crusader settlers in the 12th century BC. However, the name 'Akko and its derivatives has a long history. It appeared as such already in written sources at the beginning of the 2nd Millennium BC when the first urbanization of the site took place. It remained as 'Akko, 'Ake, etc... throughout the subsequent centuries, despite attempts by its varied rulers to change it. The settlement shifted, following the changes of the coastline and the Na'aman (Belos) River, from the ancient Tel Akko, to the bay, where an artificial harbor was established, re-constructed and repeatedly renovated during the 2000 or more years. The first known name of the original site of the settlement, the tell, is dated to the Crusader period. It experienced alteration of name, echoing the transformation of 'Akko's history, in which the Western (European) intervention played a major role.

Key words: *Tel Akko, 'Akka, Ptolemais, Crusaders, Napoleon.*

1.Akko/Akka/Aka

Akka dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olup resmi adı günümüzde ‘Akko’ olarak geçmektedir. Yöre halkı ise burayı, İbranice (Akko) veya Arapça (Akka) şeklinde kullanmaktadır. Cami, kilise ve sinagogların yanı sıra Bahaî inancına mensup olanların beraber yaşadıkları çok kültürlü bir şehirdir. Bu renkli şehirde Arapça ve İbranice'nin yanı sıra yeni yerleşimcilerin ve turistlerin konuştuğu dilleri de duymak mümkündür. Şehirleşme tarihi, Tel Akko'nun mükemmel bir sur inşası ile şehir savunmasının güçlendirildiği en az 4000 yıl öncesine dayanmaktadır. Ayrıca, şehirleşmenin etkileri, neredeyse aynı döneme denk gelen ekolojik kalıntılarda da hissedilmektedir (Kaniewski v.d. 2013). Denizden iki kilometre içerde inşa edilen bu şehre, milattan önce ikinci yüzyılın ortalarına kadar yerleşim devam etmiştir. Bugün hala faal bir küçük limanın bulunduğu bu şehre, yerleşimin yarımada'ya doğru kayması tam da bu döneme denk gelmektedir (Artzy ve Beer 2010; Artzy ve Quartemaine 2014). Bu yerleşim yeri, UNESCO tarafından ‘Dünya Mirası Sit Alanı’ olarak ilan edildi. Çünkü burada yalnızca Kudüs Haçlı Krallığı'na ait kalıntılar değil aynı zamanda Osmanlı'dan kalma han ve cami gibi kamusal alanlarla beraber o döneme ait kaleler de bulunmaktadır. Akka, her zaman önemli bir liman görevini üstlenmiş olup en nihayetinde 13. yüzyılda Kudüs'ün düşmesiyle de Haçlıların başkenti olmuştur. Bugün ise, Akka'nın bu eski yerleşim alanına ‘Eski Şehir’ denmektedir.

Yüzyıllar boyunca Akka, çeşitli değişimlerden geçmiştir. Akka şehrinin ismine M.Ö. 2400-2250 zaman diliminde yazılan metinlerde rastlamak mümkündür (Matthiae 1981). Erken Bronz Çağına (II. ve III.) ait tablet kalıntıları ortaya çıkarılmamış olmasına rağmen, Eblalı bir tüccarın kaleme aldığı seyahatnamede, aralarında Byblos, Sidon, Dor, Aşdod ve Gazze'nin de olduğu sahil şehirlerinden birisi olarak Akka şehrinin de adı geçmektedir. Ancak, Erken Bronz Çağının (I.) kalıntıları daha önceden belgelenmişti. Bu şehrin adı, erken dönemde yazılan '*Mısırın Laneti*' metinlerinde tekrardan zikredilmiştir (Posner 1940:31-34). Çoğunluğu Moshe Dothan tarafından yürütülen kazılarda, Akka şehrinin zirvesinde ikinci bin yılın başlarında mükemmel bir sur inşasının yanı sıra Lübnan sahilinden ve Kıbrıs'tan gelen ithal mallar da ortaya çıkarılmıştır. (Dothan 1976; Dothan and Raban 1990; Artzy and Beeri 2010; Beeri 2008). Bu şehir aynı adıyla Mısır kaynaklarında ve Ugaritik metinlerde geçmektedir. El-Amarna mektuplarında, Akka'nın Kralları (baba ve oğul) firavunlara gönderdikleri mektuplarında bu şehrin adını defalarca zikretmiştir. 245 numaralı El-Amarna mektubunda, Megido Kralı Bigidya, Akka Kralı Surata'yı Firavuna gemi ile göndermesi gereken başka bir kralın (Şecem'li Lab) kaçmasına izin vermekle suçlamıştır. Kanaatimizce bu kanıt bize Akka'nın bir zamanlar Mısır krallığı tarafından bir liman olarak kullanıldığının bir göstergesidir. Buna ilave olarak, 234 numaralı El-Amarna metinlerinde Akka Kralı Satatna, Akka için "*Akka, Mısır'ın Magdalu'su gibidir*" demiş ve bu da Mısır krallığına olan sadakatin göstergesidir ya da biz buradan Akka'nın Mısır doğasına yapılan bir vurgu olduğunu anlamaktayız (Moran 1992:293). Bu zamanlarda şehrin önemli bir yer olduğunun kanıtı olarak birçok mektupta bahsedilmesi gösterilebilir. Mektupların birinden (EA 85), Byblos (Gubla) Kralı Rib Adda, Akka Kralı Surata'nın hediyesinden (400 asker ve 30 çift at) aşağı kalmayacak bir hediye talep etti (Moran 1947:156). Akka şehri, İncil'deki Ahd-i Atik bölümünde '*İsrail oğullarına miras kalmayan şehir*' olarak '*Akko*' adıyla zikredilmektedir (Judges 1:31-32). Bizzat '*Akko*' adıyla bahsedilmese de bu şehir, Süleyman Peygamberin Sur Kralı Hiram'a Kudüs'te mabet ve sarayların inşası için yaptığı ödemenin bir parçası olması muhtemeldir (Kings 9:12). Kral James tarafından zikredildiği adıyla '*Acco*', İsrail oğullarının yani Aşer Kabilesinin ele geçirdiği bir yer değildir ve bu nedenle İsrail oğulları, bu şehirde Kenanlıların arasında yaşadılar. Akka adı, birinci milenyumun başına kadar gelmiştir. Sennacherib, Assurbanipal ve Essarhaddon gibi Asur krallarının yıllıklarında bu şehrin adı geçmektedir. Şehrin adı o dönem de bir değişikliğe uğramamıştır. Hatta Pers Kralı II. Artakserkses'in yıllıklarında da bu şehirden bahsedilir. O dönemde şehir, hala Akko/Akka/Aca adını taşıyordu (Dothan 1976).

2. Ptolemais

Şehir, M.Ö. 3. yüzyılda net olmayan bir tarihte yarımadaının aşağı kısımlarına doğru kaymıştır ancak fakir de olsa buralara yerleşenlerin olduğu kayıtlara geçmiştir. En son bulunan madeni paralarda M.Ö. 2. yüzyılın başlarında burada bir yerleşimin olduğuna dair işaretler vardır. Muhtemelen bundan kısa bir zaman önce halkın büyük çoğunluğu bu şehirden ayrılıp yapay bir limanın inşa edildiği yarımadaaya taşındılar. Her ne kadar eski bilginler Fenikelilerin bu yapay limanın inşaat tarihini M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllara dayandırdıysa da muhtemelen II. Ptolemaios Filedelfos bu devasa yapının inşasını başlatan kişi idi. O zamanlar şehrin adı “*Antiocha Ptolemais*” olarak değiştirildi. Şehrin resmi adı, özellikle Helenistik ve Roma dönemlerinde basılan madeni paraların üzerindeki haliyle, Kindler tarafından kayıt altına alınmıştır (Kindler 1978:54).

Muhtemeldir ki; Ptolemais, resmi adı Arap fetihleri başlayana kadar kullanılmaya devam etti ama yerli halk için aynı şey söylenemez. Selevkos hükümlerinden sonra Romalılar Akka Limanı'nı kullandı. Yerli halk da muhtemelen Fenikelilerden ve Yunanlılardan oluşmaktaydı. Örneğin, Nero döneminde basılan bir madeni para üzerindeki resimde (M.S. 53) imparator, “*pomerium*” adı verilen bir törende yeni bir sömürgecinin inşasını temsilen bir çift öküze bağlı bir saban ile şehrin sınır topraklarını sürdüğü görülmektedir (Kindler 1978:54). Roma dönemine uzanan kalıntılar gün yüzüne çıkartılmıştır ve bunlardan bazıları özellikle de yarımadaının kuzey bölgesinde Helenistik dönemine ait buluntulardır (Abu Hamid 2012). Başka kazılarda ise Roma ve erken Bizans dönemlerine ait buluntulara rastlanmıştır (Feig 2011; Thatcher 2010). Roma dönemine ait olup Akka şehrini Şam'a bağladığı düşünülen yolun bir parçası da kayda geçmiştir (Finkielsztejn 2007). Şehrin kuzey tepelerinin eteklerinde, Romalılara ait büyük bir mezarlık bulunmuştur (Tepper 2010). Ancak, şu ana kadar Akka şehrinde ortaya çıkarılan en yeni Helenistik-Roma kalıntıları M.Ö. 2. yüzyıla dayanmaktadır. Ptolemais, Ace-Ptolemais gibi Helenistik ve Roma krallarının adıyla anılmasına bu dönemde son verilmiştir. Oldukça fakir bir yerleşim yerinde en son çıkartılan madeni bir para M.Ö. 170 yılında Selevkos Hanedanı mensubu IV. Antiokhos zamanına işaret ediyor. Yöre halkının bu şehre ne isim taktıklarına dair bir fikrimiz bulunmamakla beraber, bu şehrin taşları halk tarafından ikincil kullanım amaçlı olarak inşaat yapımında kullanılmıştır. Muhtemelen terk edilmiş yerler tarım amaçlı kullanılıyordu ama ihtimali destekleyecek arkeolojik bulgulara rastlanmamaktadır. Şüphe yok ki M.S. 7. yüzyılda başlayan Arap fetihlerine kadar şehrin adı resmi olarak Ptolemais olarak kullanıldı ve eş zamanlı olarak halk arasında da Akka veya Ace gibi isimlerle anıldı.

3. Akka

Akka adı, 9. yüzyılda yaşamış tarihçi Ahmet b. Yahya El-Belazuri'ye atfedilen ve Philip Hitti tarafından tercümesi yapılan Fütuh'ul-Buldan adlı eserin bir metninde geçmektedir. Bu metinde M. S. 7. yüzyılda Emevî Devleti'ni kuran Muaviye'den söz edilir. Elle yazılan bu nüshada Akka ismi geçiyor olsa da Philip Hitti 20. Yüzyılın başlarında şehrin adını "*Akre (Accre)*" olarak zikrediyor. Kanaatimiz şu ki bu farklılık doğu ve batı kültür çatışması olabilir, ancak bu makalenin ilerleyen kısımlarında başka olası nedenlere de değinilecektir.

Muhammad Bin Sad adlı birinin El-Vakidi ve Suriyeli Hişam İbn-i El Laith'in Suriyeli bazı şeyhlere dayandırdığı ve anlattığı bir rivayete göre, Muaviye Kıbrıs'tan Akka'ya deniz yoluyla geldiği zaman hem Akka da hem de Sur'da birtakım tadilatlar yaptırmıştır. Buralar, harabeye döndükten sonra da Abdulmalik İbn-i Mervan tarafından yeniden inşa edilmiştir. Suriyeli Şeyhlerden Laith derdi ki: Sur'a ve sahil kenarlarına yerleştiğimiz zamanlarda, buraları mesken tutmuş Arap askeri birlikleri ve çok sayıda da Yunanlı bulunuyordu. Daha sonraları başka bölgelerden gelip içimize yerleşenler oldu ve bu durum Suriye'nin tüm doğu sahil şeridi için de geçerliydi (Hitti 1916:180).

M.S. 985 yılında kaleme aldığı bir eserinde Mukaddesi, Ürdün sınırlarında kalan bu şehri şöyle tanımlamaktadır: "Başkenti Taberiye'dir. Şehirler arasında Kadas, Sur ve Akka gibi yerleşim yerleri bulunmaktadır" (Le Strange 1890:39).

Deniz kenarında inşa edilmiş ve savunması güçlü olan bu şehir, ne var ki Tolunoğlu Ahmed, limanı korumak üzere inşa edilmiş birtakım sur ve dalgakıranların bulunduğu Sur şehrinden Akka'ya ziyarete geldiği zamana kadar savunmasız kalmıştı. Tolunoğlu Ahmed, Akka'ya Sur'daki kadar sağlam bir dalgakıran inşa etmeyi istedi (Le Strange:1890:328).

Le Strange, eserinde eski el yazması eser çevirilerinin çoğunda Akka ismi ve türevlerinden söz etmektedir. Ancak şehre atıfta bulunduğu ve bazen metnin çevirisinde bile tekrar Akka ismini kullanmaktadır. Örneğin: Akka ile ilgili bir rivayette, 1047 yılında şehri ziyarete gelen İranlı Nasır-ı Hüsrev tarafından kaleme alınmıştır; "Sur'dan ayrıldıktan sonra yedi diyar gezdik ve nihayet Akka'ya vardık. Buranın adı resmi kayıtlarda Akka şehri olarak geçmektedir. Şehir yüksek bir yere kurulmuş olup eğimli bir zemine sahiptir ancak bazı yerleri düzlüktür. Denizlerin korkunç dalgalarının kötü sonuçlarından korkan halk, sahil boyunca yalnızca yüksek rakımlı yerlere şehirler kurmuşlardır. Akka'daki Cuma Camisi şehrin göbeğine inşa edilmiş

ve şehrin diğer görkemli binalarından daha yüksektir” (Le Strange 1890:329).

4. Acre

12. yüzyılın başlarında etrafı duvarlarla çevrili Akka şehrinin savunması kırıldı ve Kudüs Kralı I. Baldwin komutasındaki Haçlı ordusu tarafından ele geçirildi. Tüccarların ve ordu komutanlarının yerleştiği önemli bir Haçlı limanı haline geldi. Akka, yeniden batı tarzı bir limana dönüştü. Haçlılar bu şehre St. John şehri olarak isimlendirmişlerdir. Muhtemel bir isim karışıklığı akıllara İncil’de adı geçen ‘*Philistine Ebron*’ ve Bell Zebub’un Ebron’a yerleştiği söylenen yeri çağrıştırabilir. Bunun sebebi limanın girişindeki Sinek kulesi olabilir mi? Çünkü “*zebug*” İbranice’de uçmak manasına gelmektedir. 1187’de şehir Müslümanlar tarafından fethedildi ancak 1191’de Aslan Yürekli Richard’ın komutasındaki III. Haçlı Seferinden sonra yeniden Hristiyanların eline geçti. Kudüs, Müslüman hâkimiyetinde kalmaya devam etti ve böylece St. John’un Akka şehri, sadece batı krallığının ana limanı olarak aynı zamanda başkenti haline gelerek önem kazanmıştır. 1185 yılına dayanan bir metinde burayı ziyarete gelen İspanyol asıllı İbn-i Cübeyr şunları kaleme almıştır: “Akka, büyük limanlara sahip Suriye’deki Frenk şehirlerinin başında gelir ve gemiler için de muhteşem bir demir atma merkezi olması açısından İstanbul’dan sonra ikinci sıradadır” (Le Strange 1890:332).

M.S. 1291 yılında Haçlı St. John Akka (Acre) şehri nihayet düştükten sonra Yakut 1295’te şöyle demiştir: “Frenkler, Müslümanların elinden Akka’yı yeniden almıştır” (Le Strange 1890:333).

Belli ki Yakut buranın Müslümanlarca yeniden fethedildiğinin farkında değildi ya da el yazması metnin bu bölümünde bir değişiklik yapmadı fakat daha sonra kaleme aldığı bir metinde (M.S. 1300) Le Strange’e göre şunları söylemiştir: “Akka, 1291(690) yılında Mısır Memlûklü Sultanı Kalavun tarafından tekrardan fethedildi” (Le Strange 1890:333).

Ancak o zamanlarda bile eski adı farklı versiyonları -ki şu anda 3000 yılı geçti- Avrupa Haçlı dünyasının dışından birçok kişi tarafından da kullanılıyordu. Örneğin Kahire Geniza’sında Fustat’taki Ben Ezra Sinagog’unda gün yüzüne çıkartılan binlerce Yahudi el yazısı metin koleksiyonunda “*Akko*” adı defalarca geçmektedir. M.S. 1029 yılının sonlarına dayanan bir mektupta Sur’un yanısıra “*Akko*” adı da şu şekilde zikredilmektedir: “Kış bitene kadar ve yelkenle denize açılma yeniden başlayana kadar burada (Akko) kalmam gerekir.” Yine M.S. 1039 yılına dayanan bir başka mektupta Ramallah’ın yanı sıra Akka’nın da adı

geçmektedir (Gil 1983:314). Yine 13. yüzyıla dayanan bazı mektuplarda şehrin adı Akka olarak geçmektedir. Haçlıların kontrolündeki Akka döneminden kalma sonradan yazılan mektuplarda ise (1239-1240) Akka'nın türemiş bir versiyonu kullanılmıştır (Gil 1997:60 ve 340).

Haçlıların elinden çıktıktan sonra Memlûkların kontrolüne geçen Akka şehrinin adı 16. yüzyıla kadar Akka olarak kaldı ve daha sonra Zahir el-Ömer şehrin limanını ve surlarını 18. yüzyılın ortalarında yeniledi. Osmanlı dönemindeki yöneticiler ve halk tarafından bu isim olduğu gibi kullanılmaya devam etti. 18. yüzyılın son dönemlerinde Napolyon Bonapart, Osmanlı mensubu Bosnalı Cezzar Ahmed Paşa'dan bu şehri başarısız bir hamle almaya çalıştığı zamanda bile buranın ismi hâlâ Akka idi. Osmanlı bu topraklara hükmettiği sürece, şehrin adından bir değişiklik yaşanmadı ve yöredeki Arap halkı tarafından hala Arapça "Akka" ve İbranice telaffuzuyla "Akko" olarak zikredilmektedir. Elbette şehrin adında yüzyıllar içinde bir değişiklik olması beklenebilir.

1738'de İrlanda'nın Meath şehrinin piskoposu Richard Pococke, Akka'yı ziyaret etti ve St. Jean Akka (Acre)'sının bir haritasını çizdi. Ne yazık ki bu haritada ne bu şehir ne de civarı gözükmektedir. Ancak bu şehri tarif eden sözlü bir rivayeti kaleme almış ve şehrin tahmini büyüklüğüne dair şunları söylemiştir:

"Şehrin eski adı Ake idi ya da kutsal kitaptaki adıyla Accho; Asser'in eski halkı sürmediği ender yerlerden biri idi ve burası, ülke halkı arasında adını bir şekilde korumayı başarmıştır. Çünkü Araplar buraya hâlâ Akka diyorlar. Yunanlılar ise buraya Mısır Krallarından birinin adını vermiştir (Ptolemais). Kudüs'te St. John Şövalyelerinin elinde olduğu zamanlarındaki adı St. John'un Akka (Acre)'sı idi" (Pococke 1745:52).

Şehir hakkında yazmaya devam ediyor ve antik söylemi tanımlayarak şehri "Akre" olarak ifade etmektedir.

"Akka'nın tarihteki yeri çok önemli olduğu için buranın zemin ve kırsal kesimlerini incelerken çok titiz çalıştım. Şehrin yarım mil doğusunda sanatla zenginleştirilmiş küçük bir tepe bulunmaktadır. Uzunluğu yaklaşık yarım mil kadardır. Genişliği ise bir milin dörtte biri kadardır. Güneybatı yönünde hariç her yöne gidişte çok sarp bir yerdir. Muhtemelen bu şehri kuşatanların konak yeriydi. Çünkü bu amaç için mükemmel bir konumdu ve Patsha yıllık hediyelerini almak için buraya geldiğinde çadırını bu tepeye diker. Buranın kuzeyine doğru engebeli yüksek bir zemin vardır ve buralarda dev kemer kalıntılarına rastlamak mümkündür. Öyle görünüyor ki bu kemerler bir su deposu olarak kullanılmıştır" (Pococke 1745:54).

Bir yerleşim yerinin adını değiştirme çabaları yalnızca Akka'ya özgü bir durum değildir, özellikle o yörede farklı kökenlere ait diller söz konusu ise. Le Strange'in 1890 yılında dile getirdiği gibi Suriye ve Filistin'deki mekân isimleri ilginç bir kayıt oluşturmaktadır. Zira farklı ulusların ve inançların etkisini taşımaktadır ki bu uluslar ve inançlar uzun dönem boyunca bu kutsal topraklarda hüküm sürmüştür.

Kenaniler, Yahudiler, Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar ve Türkler'in hepsi kurdukları veya yeniden inşa ettikleri şehirlere sırasıyla kendi belirledikleri isimler koymuşlardır (bunu ilerleyen sayfalarda görmek mümkündür.) ancak yabancı istilası ve yerleşimini rağmen Suriye'nin nüfus çoğunluğu hala ırk olarak Hami-Sami ırkından olup mekân isimlerinin çoğunun kökeni olarak Hami-Sami dil grubuna (İbranice, Aramice veya Arapça) mensup olduğunu görmek son derece doğaldır.

7. yüzyıldaki Arap fetihlerinde sonra Bizanslıların koyduğu Yunanca isimlerin çoğu kullanımdan kalktı ve yerlerini tekrardan eski Hami-Sami dil grubuna ait isimlerine kavuşmuş ve bunlar muhtemelen halk arasında zaten hep kullanılmıştır. Bu nedenle bu isimler orijinal Hami-Sami diline aittir. Zaten bunlar da ülkenin nüfusunu oluşturan yöre halkının dilleriydi. Yunanlıların eskiden de Yunanca isimlerle andıkları yerleri ele geçirip yeniden Yunanca isim vermişlerdir. Ne var ki Araplar, bu toprakları fethettiklerinde Akka gibi eski Semitik isimlerine kavuşmuşlardır. Örneğin Judges tarafından "Accho" olarak söylenen bu şehre Yunanlılar "Ptolemais" adını koymuşlardır (Le Strange 1890:379).

Le Strange'e göre, gırtlaktan çıkan "A" sesi İbranice asıllı Ahd-i Atik'te geçer ve böylece "Akko" diye telaffuz edilir. Ancak Kral James'in İncil nüshasında yanlışlıkla Accho olarak yazılmıştır. Gırtlaktan çıkan "A" sesi, M.Ö. ikinci bin yılın başlarında yazılan Mısır yazıtlarında ve M.Ö. XIV. yüzyılda Akad dilinde yazılan el-Amarna mektuplarında görülüyor. Le Strange, Haçlılar tarafından St. John'un Akka'sı isminden bahsetse de ismin akıbeti konusunda ayrıntıya girmez. Şehrin ismi, eski haline dönmüş olmasına ve yöneticiler ile halk tarafından bu haliyle kullanılmaya devam ediyorsa da Batılı Haçlılar ısrarla Haçlıların koyduğu "Akre" isminde ısrar etmektedirler.

Yarımada boyunca şehrin farklı isimlerine dair kanıt ve sınırlamalara rastlayabiliyoruz. Yerleşim yeri yarımadaya kaydığı ve resmi olarak Ptolemais adını aldığı dönemlerde bu şehrin henüz bir adının olup olmadığını bilmiyoruz. Yazılı kaynaklara veya uydurulmuş isimlere rastlayamadık. Çünkü burası esasen terk edilmişti. O döneme kadar Akko/Akka bu yöredeki yerleşim yeri idi. Elimizde ilk olası isim Haçlı

dönemine dayanmaktadır. Aynı zamanda bu ilk dönemdir. Çünkü M.Ö. II. Yüzyılın başında sonradan gelen Helenistik Dönemde buralara yerleşildiğine dair kanıtlar bulunmuştur. Ulaştığımız iki bilgi kaynağına göre: 18.-19. yüzyıllara dayanan haritalar ve Haçlı Dönemine dayanan yazılı kaynaklar. Bu veriler M.E.G. Rey tarafından bir araya getirildi ve 1878 ile 1889 yılları arasında iki cilt halinde basıldı. Haçlılardan kalma el yazılarıyla uğraşırken bu şehri ziyaret ettiği zamanlarda yöre halkı tarafından buraya konan isimleri de kitabına dâhil etti. Kral Guy de Lusignan 1189'da Haçlı Seferleri esnasında Akre/Akko şehrini kuşattığında 'Toron' adı verilen şehrin doğu yakasındaki tek tepesinde konuşlandı. Modern Tel-Akko şehrinin düz tepesine kurulan ve Templier Şövalyelerine ait bir adet bina, bostan ve asma bahçelerinin bulunduğu Toron Bölgesi ile ilgili birtakım betimlemeleri ortaya çıkardı.

Bu bilgiler tepedeki düzlükte yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkan verilerle uyumludur. Bu bölgede 1983-1984 yıllarında 13. yüzyıla ait bazı mimari kalıntılar bulunmuştur (Artzy ve Beeri 2010; Artzy ve Quartemaine 2014). Ancak bu yıllarda bölgede çok sınırlı miktarda kazılar yapılmıştır. Ortaya çıkarılan çeşitli dönemlere ait seramikleri bulduran bir harabeye aittir. Bu bölgede sadece bir yerde belirgin mimari kalıntılara rastlanmıştır. Binanın taşları çalınmış ve sadece temelin bir parçası kalmıştı. Burada 13. yüzyıla ait seramiklerin de bulunduğu çeşitli dönemlere ait seramikler vardı. Ülkenin batı tarafında ise tepelik bölgede 1999 yılında M. Artzy ve A. Killebrew önderliğinde yapılan eğitsel bir kazıda küçük çukurlar bulunmuştur. Bu sit alanındaki üst katmanlardaki gibi son dönem Pers-Helenistik kalıntılarının karışımıydı ve bazen de 13. yüzyıldan kalma kırık çömlekler de bulunmuştur. Kanaatimizce bunlar, Templier Şövalyeleri buranın etrafını saran asmaların dikilmesi için hazırlanan çukurların kalıntıları temsil etmektedir. Bu muhtemelen M.Ö. birinci bin yıla ait büyük bir binanın taşlarını başka devasa bir binanın yapımında kullanmak için çıkartılmasından sonra oldu. Tel Akko'nun ortasındaki "H" bölgesinde 1980'lerde yapılan kazı ile ortaya çıktı. Bu defa da sonradan inşa edilen bu devasa binanın da taşları yerinden sökülmüş ve sonradan Akka'ya inşa edilen Osmanlı yapılarında kullanılmıştır (Artzy ve Quartemaine 2014). Artzy ve Şirin Mahajne'in Hatter Laboratuvarında yaptığı yeni incelemeler gösteriyor ki esasında asmaların dikildiği sığ çukurlarda 13. yüzyıldan kalma seramiklere rastlanmıştır.

Şehrin ismine dair bir sonraki kanıt biraz daha geç zamanlara aittir. 1799'da Akka'nın Napolyon tarafından kuşatılmasıyla alakalı haritada 'Akko' görülmektedir ve Akka'nın geçtiği yerde şöyle bir yazı vardır: 'Türklerin başlattığı tasarruf politikası'(Artzy ve Quartemaine 2014).

Fransız askeri birlikleri Şam'a giden yolun kuzeyine konuşlandı. Böylece silahları surlara erişip vurabilecekti. Bu da gösteriyor ki yaygın görüşün aksine Napolyon'un ordusu bizzat şehrin içinde değildi. 18. yüzyılın sonundan kalma başka bir haritada ise Tel Akko adı Aslan Yürekli Richard Tepesi olarak ifade edilmiştir (Rey 1878:117). Bu isim birçok kez tekrar geçmektedir ama halk tarafından bu şekilde kullanılmış demek değildir. Akre/Akko üzerine 1889'da yayınladığı kitabın ekinde daha detaylı betimleyici bilgiler sunmaktadır ve eski kaynakları kullanarak bu şehrin civarını, Na'man nehrinin kenarlarını ve kumlu sahillerini tarif edebiliyor (Rey 1889:10-13).

Rey'in Haçlı dönemine ait rivayetleri incelemesi sonucu Na'man Nehri'nin kuzeyinden şehrin güneyindeki kırsal kesimlerine kadar uzanan ve kendisinin Tel-Fukhar adını verdiği bahçeler vardı Şam'dakine benzer olarak buralarda da meyve bahçelerini ekip biçenler Cenevizlilerdi. Bu da zaten halkın kullandığı isimle aynıydı. Bu isim "*Çömlek Diyarı*" anlamına geliyordu. Büyük olasılıkla uzun bir süre boyunca bu isim kullanıldı. 1970'lerin başında Moshe Dothan önderliğindeki ilk kazılar gerçekleştiğinde bu isim kullanılıyordu. Neden sonradan buraya Tel-Fukhar dendiğine dair çeşitli açıklamalar vardır. Bölge, çömlek açısından olağanüstü zengindir ve buranın adı da bu yerleşim yerinde dönem dönem yaşanmış inşaat malzemesi çalmayla alakalıdır, öyle ki geriye sadece kırık çömlekler kalmıştır. Raban tarafından yayınlanan bir açıklamada ise M.Ö. ikinci bin yılın sonlarında çamurdan tuğla ve rampa kalıntıları özellikle de II. Bronz çağının ortalarında bu kalıntılar seramik yapımında kullanılmıştır. Esasında 1980'li yılların çömlekçileri bu bölgenin aşağı kısımlarına yerleşene kadar kalıntılardan çömlek elde etme işlemi devam etti. Ancak o zamana kadar kirli toprak zaten tedavülden kalkmıştı.

Bugün ise yerli halk bu bölgeye "*Napolyon Tepesi*" ya da "*Tel Napoleon*" demektedir. Öyle görünüyor ki sadece arkeoloji tutkunları hala buraya Tel Akko demeyi tercih ediyor. Bu tepenin isminin ne zaman Aslan Yürekli Richard'dan Napolyon Tepesine dönüştüğünü bilmiyoruz. Buraya Napolyon Tepesi diyen ilk harita 1925-1926 yıllarında Joseph Treidel tarafından çizilen haritadır (Artzy ve Quartemaine 2014). Napolyon'u çağrıştıran ismi anlamak zor değildir. Çünkü Avrupa'da ve Yakın Doğu tarihinde büyük ses getirmiştir ve gerçekte farklı da olsa Napolyon'un adının bu yerle çağrışımı halk arasında olumlu karşılanmıştır. Günümüzde ise bu tepenin zirvesinde Napolyon'un elinde bayrak tutan devasa bir metal heykeli bulunmaktadır.

İncil'deki adıyla "*Accko*" hem mekânsal hem de isimsel değişikliklere uğramıştır. Günümüzde yazılı kaynaklardan da bilindiği üzere bu ismin bir

türevi hala aynıdır. Arapça ve İbranice’de bu ismin başındaki gırtlak sesi “A” korunmuş ve muhtemelen Semitik halklar tarafından da bu şekilde kullanılmıştır. Yerleşim yeri bu tepeden taşınıp yarımada doğru kaymasıyla şimdiki şehrin 1,5 km içerisine kadar gelmiştir. Burada birinci bin yılın sonlarına doğru yapay bir liman inşa edilmiştir ve resmi adı da Ptolemais olmuş ve hatta başka kısa ömürlü isimlerle de anılmıştır. Ancak eski ismi bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Haçlılar, yapay limanın yeniden inşa edildiği yarımada mesken tutan yere St. Jean’un Akka’sı ismini verdiler. Ama bu tepenin olduğu yer ufak bir ziraat alan olarak kullanıldı. Bugünün Akko’su ise o kadar büyüdü ki hem bu tepeyi hem de doğu ve kuzey yönündeki komşularını da içine almıştır. Şehrin modern adında hala gırtlak sesi mevcuttur. Ancak birçok İbrani artık bunu kullanmamaktadır. Araplar ise buraya Akka demektedir. Ne var ki batı dünyasında kullanılan isim, UNESCO beyannamesinde ve bazı haritalarda “Akko” olarak geçmektedir ki bu durum Haçlıların burada bir müddet kaldığının bir emaresidir.

Kaynakça

- Abu Hamid, A., *Hadashot Arkheologiyot-Excavations and Surveys in Israel*, Akka, 2012.
- Artzy, Michal, Beeri, R., *One Thousand Night and Days*, Akko through the Ages, Haifa, 2010
- Artzy, Michal; Quartermaine, J., *How and When Did Tel Akko Get Its Unusual Banana Shape? Critical Essays on the Archaeology of the Eastern Mediterranean in Honour of E. Susan Sherrat*, (Ed. Y. Galanakis; T. Wilinson; T. Bennet), Archaeopress Archaeology Press, Oxford, 2014.
- Artzy, Michael, *Its Anchorages, Harbor, and Surroundings*, Recanati Institute for Maritime Studies News, Akka, 2012.
- Beeri, R., *Tel Akko and the Urbanization in the Plain of Akko in the First Half of the Second Millennium BCE*, “PhD, University of Haifa Press, Archaeology (Hebrew), Haifa, 2008.
- D. Kaniewski; E. Van Campo, Michael Artzy et. al., *Early Urban Impact on Mediterranean Coastal Environments*, Nature Scientific Reports, published(online), 2013.
- Dothan, M., *Interim Excavation Report First Season 1973/74*, Bulletin of the American Schools of Oriental Research, no: 224, Chicago, 1976.
- El-Belâzurî, Ebu’l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *The Origin of the Islamic State Being a Translation from the Arabic Accompanied with Annotations Geographic and Historic Notes of the Kitab-i Futuhal-Buldan*, (Çev. Philip Hitti), New York, 1916.

- Feig, N., *Hadashot Arkheologiyot-Excavations and Surveys in Israel*, no: 118, Akka, 2011, URL: www.hadashot-esi.org.il/reports_eng.aspx?id=118.
- Finkielsztejn, G., *Hadashot Arkheologiyot-Excavations and Surveys in Israel*, no:112, Akka, 2007, URL: www.hadashot-esi.org.il/reports_eng.aspx?id=112.
- Gil, M., *In the Kingdom of Ishmael*, C. II, Diaspora Research Institute Press, Tel Aviv, 1997.
- Kindler, A., *A City of Many Names*, Bulletin of the American Schools of Oriental Research, no: 231, Chicago, 1978.
- Matthiae, P., *Ebla, an Empire Rediscovered*, Garden City, Doubleday, New York, 1981.
- Moran, William Lambert, *The Amarna Letters*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992.
- Pococke, Richard, *A Description of the East*, Vol. II, (Printed by W. Bowyer), London, 1745.
- Posner, G., *Princes et Pays D'asie et de Nubie: Textes Hiératiques sur des Figurines d'envoûtement du Moyen Empire*, Fondation Egyptologique Reine Elisabeth, Brüksel, 1940
- Raban, A., *The Port City of Akko in the MBII Period*, Michmanim, 1991.
- Rey, Emmanuel Giulerme, *L'étude sur la topographie de la Ville d'Acre au XIIIè siècle*, Mémoiresde la Société Nationale des Antiquaires de France, vol. XLIX, 1889.
- Rey, Emmanuel Giulerme, *Topographie De La Ville D'acre au XIII Siècle*, Société Nationale des Antiquaires de France Vol. XXXIX, 1878.
- Strange, Guy Le, *A Description of Syria and The Holy Land: Palestine Under The Moslems (From A.D. 650 to 1500)*, Londra, 1890.
- Tatcher, A., *Hadashot Arkheologiyot-Excavations and Surveys in Israel*, no: 122, Akka, 2010, URL: www.hadashot-esi.org.il/reports_eng.aspx?id=122
- Tepper, Y., *A Pagan Cemetery from the Roman Period at the Foot of Tel Akko: Evidence of the Burial of Roman Soldiers and Citizens of Colonia Ptolemais, One Thousand Night and Days, Akko through the Ages*, University of Haifa Press, Haifa, 2010.